

Claus Rønlevs bibliotek

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine mange tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

ERINDRINGER OG EFTERRETNINGER

OM

SØBYSØGAARD

AF

AMTMAND E. VEDEL.

TRYKT SOM MANUSKRIFT.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1893.

I Richardts og Sechers Værk om de danske Herregaarde, 20de Bind, 1867, findes ingen ældre Angivelse om Søbysøgaard, end at den har tilhørt Jørgen Urne, som døde Aar 1480. Ejheller i Rigsarkivet har jeg kunnet finde Oplysning om ældre Ejere. Vel haves der Kundskab om Jørgen Urnes Fader Jep Urne „den Stærke“, Rigens Raad og Hofmarskalk for Kong Erik af Pommers Dronning Philippa, og om Jep Urnes Fader Claus Urne til Arreskov (1383), forud for hvem der endnu nævnes en Jep Urne (1360), en Johannes Urne (1288) og en Mads Urne (1245), men det vides ikke, om Nogen af disse ældre Slægtled har ejet Søbysøgaard.

Jørgen Urne var en rig Mand, som foruden „Søgaard“ ejede otte andre Herregaarde i Fyn, deriblandt Brolykke. Paa den smukke Ligsten, hvorunder han hviler i Søby Kirke, kaldes han „strenuus miles dominus Georgius Urne de Brolöche.“ Han var tre Gange gift og havde 23 Børn, deriblandt den bekjendte Biskop i Roskilde Lage Urne († 1530) og Knud Urne, som efter sin Fader arvede Søgaard. En Del af det til Gaarden hørende Gods var imidlertid bleven spredt mellem hans Sødskende, og de ældste Dokumenter i Gaardens Arkiv gaa netop ud paa at gjenerhverve Bøndergaarde, som vare tilfaldne hans Medarvinger (se Nr. 1 og 2 i Dokumentfortegnelsen S. 33). Knud Urne, som tillige var Ejer af Aarsmarke og Medlem af Danmarks Riges Raad, døde 1543 og ligger tilligemed

sin Hustru Inger Walkendorf begravet i Søby Kirke, hvor en stor Ligsten i Kirkegulvet minder om dem. Han efterlod Søgaard saavel som Aarsmarke til sin Søn Axel Urne, som har været en af Slægtens betydeligste Mænd og i en lang Aarrække var Rigens Kantsler hos Kong Frederik den 2den. Han var to Gange gift, sidste Gang med Birgitte Rud. Ved hans Død 1577 tilfaldt Gaarden hans Søn Erik Urne, gift med Agnete Thott († 1612), men en Del af Godset maa være tilfaldet Broderen Otto, fra hvem det først i 1610 gjenerhvervedes (se Arkivfortegnelsen Nr. 8). Erik Urne, der var Hofjunker hos Kong Frederik den 2den († barnløs 1631), solgte Gaard og Gods til Breide Rantzau til Rantzausholm. Skjødet af 10. Juni 1616 findes i Gaardens Arkiv tilligemed en Kongelig Stadfæstelse derpaa af 17. April 1617 (Arkivfortegnelsen Nr. 10 og 12). Allerede 1618 døde Breide Rantzau, og Gaarden gik saa i Arv til hans Datter Elisabeth og hendes Ægtemand Hans Lindenov til Hundslund Kloster og Gavnø, Rigens Raad og Kongelig Lensmand paa Kalundborg Slot. I hans Tid erhvervedes 15 Gaarde i Dømmestrup (Arkivfortegnelsen Nr. 16), og i Aaret 1641 opførte han den store Hovedfløj og Taarnet paa Gaarden. Derefter døde han i Aaret 1642, og Søgaard tilfaldt da hans Datter Sophie, der var gift med Rigs-kantsler Christoffer Urne til Aarsmarke (Søn af Knud Urne til Aarsmarke og Margrethe Grubbe, Sønnesøn af Kantsler Axel Urne til Søgaard og Aarsmarke), hvorved Gaarden kom tilbage til Urneslægten. Christoffer Urne døde 1663 men synes allerede tidligere at have overladt Gaarden til sin Søn Christian Urne, idet Dennes og hans Hustru Anna Sophie Krabbes Navne findes paa Kirkestolene i Søby Kirke med Tilføjelse af Aarstallet 1654. Efter at Christian Urne var død den 19. Marts 1669 (ifølge Indskriftspladen paa hans Ligkiste), ejede hans Enke Gaarden, først i Forening med sine Sønner Christoffer og Iver, men efter disses tidlige Død, 1689 og 1688, alene indtil sin Død

1700. Derefter solgtes Gaarden i 1703 af hendes Arvinger til hendes Brodersøn Kapitain Iver Krabbe, efter hvis Død hans Enke Anne Christense Rosenkrands var Ejerinde, indtil hun i 1720 efter Dom og Exekution maatte fravige Ejendommen. Denne blev derefter i 1722 (ifølge Fæsteprotokollen i Arkivet) udlagt til Kapitain Poul Otto Gamm fra Meklenborg, af hvem Gaarden solgtes i 1730 til Friedrich von Holsten, Hofmarskalk ved det fyrstelige Hus i Eutin.

Med Marskalk Holsten begynde de Sagn, som endnu levede i min Barndom. Han har ganske vist været en betydelig Mand, men han har været en stræng Herre, og i Sagnene mindedes han med Frygt, næsten som en Trolde-mand. Han spøjte ude i Dyrehaven ved Vaskedammen, hvor tre ældgamle mægtige Bøgetræer kaldtes „Marskalkens Lysthus.“ Der kørte han ved Midnat med sine fire sorte Heste, der sprudede Ild af Næseborene, og ledsaget af et Kobbelt Hunde, der ligeledes sprudede Ild. Der var i min Barndom Ingen, som med et let Hjærte gik der forbi ved Nattetide. „Lysthuset“ fik et passende Endeligt; i Aaret 1834 slog Lynet under et vældigt Tordenvejr ned og splittede det ene af Træerne; de andre bleve derefter fældede, og fra den Tid er Marskalken med Heste og Hunde ikke mere kommen til Syne.

Marskalk Holsten, der var ugift, oprettede i 1745 Gaard og Gods til et Stamhus for Efterkommerne efter hans Broderdatter Elisabeth Sophie von Holsten († 1738), der havde været gift med Geheimeraad Magnus Rosenkrands til Spøttrup. I Henhold dertil blev disses ældste Søn Hofjunker Wulf Sivert Rosenkrands efter Marskalk Holstens Død 1752 Besidder af Gaarden, men han døde allerede 1755, hvorefter hans Broder Lieutenant ved det Kongelige Grenaderkorps, senere (1763 ifølge Fæsteprotokollen) Major, Axel Rosenkrands blev Besidder. Han var født 1733 og blev i 1761 gift med Sophie Seefeldt Bille fra

Stenalt. Han erindredes i min Barndom endnu af mange gamle Folk. I sin Ungdom havde han været udenlands, og en Kaarde, der sagdes at have været hans Studenterkaarde fra Jena, stod endnu i et Pulterkammer paa Gaarden med adskillige Rifter af skarpe Hug i Fæstet. „Majoren“ var som Ejer af Søbysøgaard en meget stræng Husbond; „Træhesten“, som endnu ved hans Død stod oprejst i Ladegaarden sydøst for Broen over Tværgraven, blev hyppigt benyttet, og det sagdes, at han havde ladet binde Sten eller Skinker ved de syndige Rytteres Ben, for at de skulde sidde tungere paa Hesten. Han synes tillige at have været raa; i det Mindste fortaltes og forsikredes det, at han kastede Sølvpenge ned i den store Vallekumme bagved Mejeriet i Gaardens østre Fløj og lod saa Malkepigerne gaa upaaklædte ned i Kummen for at samle Pengene op. I min Barndom levede endnu hans højt-betroede Skytte Jørgen, der som Belønning for sine Tjenester havde faaet en Gaard i Dømmestrup i Fæste; han viste den laveste og mest krybende Underdanighed ligeoverfor mine Forældre og kaldte os Drengene „de naadige Junkere“. Det var tydeligt, at dette havde været god Tone i „Salig Herrens“ Tid. Majoren spøjte endnu i Vægterkammeret under Skriverstuen i den sydlige Ende af den østlige Fløj; det havde været Borgfængselet, og det sagdes at en Karl var bleven slaaget ihjel der, fordi han havde modsat sig et Forhold imellem hans Kjæreste og Majoren. Derhos var det endnu i min Barndom en vitterlig Sag, at Værelset i den øverste Etage af den østre Fløj var meget uhyggeligt. Der sad paa Væggens hvide Kalkpuds Spor af en blodig Haand, som ingen Overkalkning kunde bringe til at forsvinde. Værelset kaldtes „Maduens Kammer“, og det fortaltes, at en Maren Due, der havde staaet i Forhold til Majoren, havde været indespærret der, men at hun en Nat pludselig var forsvunden og kun havde efterladt Blodsporet paa Væggen. Man mente, at „Fanden havde taget

og bortført Maren Due“; men der var dog Nogle, som gave Majoren Skylden derfor. Sagnet om „Maduen“ var i min tidlige Barndom aldeles almindeligt (kun med den Variet, at Nogle sagde, at det var en Mand Mads Due), og Blodsporet sad der endnu 1831, da Værelset efter at have staaet tomt i over en Menneskealder atter blev indrettet til Beboelse; Kalkpudsen blev da udhugget lige indtil Murstenene, for at den røde Plet ikke skulde komme igjen, og dermed ophørte saa Spøgeriet.

Majorens Hustru Sophie Bille, der døde tidligt (1774), nød derimod et smukt Eftermæle som en from, mild og hæderlig Kone, der, saa længe hun levede, havde dæmpet sin Mands vilde Lidenskaber.

I Aaret 1802 døde Majoren, og i samme Aar blev Godsets Egenskab som Stamhus ophævet imod Substitution af en Fideikommiskapital paa 174,000 Rigsdaler (hvilken senere er bleven udbetalt af Admiral Falsen). Gaarden tilhørte derefter som fri Ejendom den Afdødes Søn Erik Scheel Rosenkrands¹ († 1807), men allerede 1804 eller senest ved Begyndelsen af 1805² solgte han den til Kancelliraad, senere Justitsraad, Søren Hillerup hidtil Ejer af Asdal i Vendsyssel, siden tillige Ejer af Bramstrup i Fyn. Efter det haarde men konservative Adelsregimente fulgte nu en meget borgerlig og med Datidens utilitariske Anskuelser stemmende Styrelse. Træhesten blev strax nedreven og brændt, og Bønderne behandledes lempeligere; men den gamle Hovedbygning blev berøvet sine smukkeste

¹ Ifølge Indskrifter, der endnu ere tilstede, indridsede i en Rude i Midterfløjens sydvestlige Gavlvræelse, var Erik Scheel Rosenkrands født 1772 og en ældre Broder Mogens Frederik Rosenkrands, der vistnok er død i en tidlig Alder, født 1762 og konfirmeret 1777.

² Det sidste Fæstebrev fra E. S. Rosenkrands er ifølge Fæsteprotokollen udstedt den 20. Decbr. 1804 og det første fra Kancelliraad Hillerup den 2. September 1805.

Prydelser, navnlig det store Taarn med Spiret, der fandtes at være for kostbart at vedligeholde; Gravene bleve tildels tilkastede, og det Indre af Hovedbygningen blev omdannet til et bekvemt men uanseligt borgerligt Hjem. Hillerup ejede kun Gaarden til 1820, da han solgte den til sin Svigersøn, min Fader, Lieutenant i Søetaten Jens K. D. Wedel, forhen Ejer af Holsegaard i Fyn, efter hvis Død 1827 den tilfaldt hans Enke, min Moder, Marie Elisabeth Hillerup. Ved Udgangen af Aaret 1828 giftede hun sig med Kammerjunker (senere Hofjægermester og Kammerherre) J. Ph. Rogert Fønss, i Forening med hvem hun ejede Gaarden indtil 1844, da den solgtes til Admiral J. K. de Falsen, efter hvis Død den i 1849 gik over til hans Søn Kapitain i Livgarden, Kammerjunker E. de Falsen. Efter dennes Død i 1867 er Gaarden endelig tilfalden hans Datter og Svigersøn Kammerherre F. H. C. de Falsen, Baron Zytphen-Adeler til Baroniet Adalersborg.

Gaarden har oprindelig kun været kaldet „Søgaard“ (eller „Siøgaard“). Den hedder saaledes i alle gamle Dokumenter, og endnu i min Ungdom kaldte Bønderne i Søby den aldrig anderledes end Søgaard. Navnet „Søbysøgaard“ maa være dannet til Adskillelse fra den omtrent to Mile østligere i Rønninge Sogn beliggende Søgaard, „Rønningesøgaard“.

Ifølge et Sagn skal Gaarden oprindelig have ligget ude i Marken „Lunden“ sydvest for dens nuværende Plads. Jeg tvivler imidlertid om Rigtigheden heraf, da der ikke vides at være fundet gamle Murbrokker¹ eller andre Bygningsrester derude, og den nærværende Byggeplads er tilmed vistnok saa gammel, at ingen Erindring om tidligere Forhold kan have holdt sig levende.

¹ Murbrokkerne paa Vejen foran i Dyrehaven imellem Mosen og Gjærdet imod Marken hidrøre fra det store Taarn, som i Justitsraad Hillerups Tid blev nedrevet.

Af de nuværende Bygninger omkring „Borggaarden“ er Midterfløjen den ældste. Dette fremgaar baade af Spærværket paa Loftet, som viser, at dens Tag i sin Tid har staaet isoleret uden Sidefløje, og ligeledes af Murankrene, som endnu ere synlige udenpaa Midterfløjens gamle Mur, hvor denne nu er dækket af den tilbyggede østre Fløj. Midterfløjen er opført af Hans Lindenov, efter Sagnet for Penge, som han havde erhvervet i Trediveaarskrigen. Lindenovs Vaaben imellem begge hans Hustruers Vaabenmærker¹ samt Aarstallet 1641 er indhugget paa en Sandstensplade, som i sin Tid var anbragt over Hovedindgangen i det gamle Midtertaarn; i min Barndom (jeg er født 1824) erindredes det af mange Øjenvidner, at Stenen havde siddet der; den henstod derefter i mange Aar ved Gaardens Mur, men omtrent ved Aaret 1835 blev den indsat i den sydlige Gavl af den vestre Fløj, hvor den endnu sidder. Derimod er en Stenplade med Bogstaverne A. R. og S. B. (Axel Rosenkrands og Sophie Bille), som i min Tid sad over Indgangsdøren midt paa den vestre Fløj, senere bleven flyttet hen til Indgangen paa Midten af Hovedfløjen. Disse Stene give altsaa ved deres nuværende Anbringelse en urigtig Besked om de paagjældende Fløjes Alder.

Den gamle Midterfløj med en Længde af 75 Alen og en Brede af 18 Alen, udvendigt Maal, var oprindelig opført i Stil som Rosenborg Slot og mange samtidige Herregaarde. Den udgjorde ikkun een lang og svær to Etages Bygning med et stort rundt Taarn paa Midten af Sydsiden og to firkantede mindre Taarne eller Udbygninger paa Nordsiden ud imod Haven. Disse sidstnævnte, som kun ere 5½ Alen i Firkant, udvendigt Maal, ere opførte i Murværk indtil Højden af selve Bygningens

¹ Hans Lindenov var to Gange gift, først med en Seefeldt og derefter med Elisabeth Rantzau.

Mure; derover have de Sadeltag, som paa Nordsiden afsluttes med Gavle i Rosenborgstil, 3: ikke takkede, men med afrundede Konturer. Det store Midtertaarn var derimod. opmuret en Etage højere end Bygningen og havde derover et spidst kegleformet Tag eller Spir, som ragede højt i Vejret og var synligt i lang Afstand. Hele Taarnet blev derfor almindeligen kaldet „Spiret“. I dets øverste murede Etage var anbragt det store Taarnur, som senere i mange Aar har drejet sin stive Viser paa Husets flade Væg indenfor Taarnets Plads og nu er henflyttet til det nye Taarn ved den vestre Fløj. Paa begge Ender af Bygningen var der høje Gavle, som ifølge det gamle Maleri, hvoraf en Afbildning er hosføj¹, ikke just vare takkede, men afrundede i Rosenborgstil.

¹ Originalen til dette Billede sidder over Døren fra Hovedbygningen ind til den vestre Fløj. Da det begyndte at afskalle, har Gaardens nuværende Ejer ladet tage en god Kopi deraf, som er anbragt over den nordvestlige Dør i den nuværende Spisestue. Denne Kopi er bleven fotograferet og er nu gjengiven ved Fototypi i den hosfølgende Afbildning.

Paa Originalbilledet ere det store Taarn, Hovedfløjen og den østre Fløj røde, men den vestre Fløj hvid. Hovedfløjen har kun Murgavl ved den østre Ende, og den er i Rosenborgstil; den østre Fløj har takkede Gavle, men den vestre Fløj ender med et skraat Tag. Ved Hovedfløjens østre Ende ses et besynderligt Stillads anbragt ovenpaa en Skorsten; hvad det er, veed jeg ikke; maaske er det kun et Slags Røghætte. Langs Søen ses en Allee af store Træer, der begynder helt nede ved Laden og strækker sig op langt forbi Borggaarden. Omtrent udfor Gavlen af Gaardens Hovedfløj ses Façaden af en Grotte; ved Alleens nordre Ende ligger et Havehus. To høje klippede Hække ses til Højre for Bygningerne, den ene parallel med Midterfløjen, den anden noget længere tilbage lodret paa Midterfløjen. Perspektivet i Billedet er meget mangelfuldt; det gamle Hyttefad synes at ligge midt i Søen, medens jeg har kjendt det liggende tæt ved dens vestre Bred.

Billedet maa være yngre end Borggaardens vestre Fløj og ældre end Slutningen af det 18de Aarhundrede. Ellers haves ingen videre Oplysning om dets Alder, end hvad der kan erfares ved den Dragt, der bæres af den i Billedets Forgrund til Højre

Hele Bygningen er over en Sokkel af huggen Granit opført af store røde Mursten sammenbundne ved en nu stenhaard Kalk. Murenes Højde er 16 Alen over Sokkelens Underkant, Tykkelsen er i den nedre Etage 1 Alen 15 Tommer, i den øvre Etage 1 Alen 9 Tommer. Ifølge det nysanførte gamle Maleri stode Murene i sin Tid med Stenenes prægtige røde Farve uden nogen Overkalkning. Der er paa Nordsiden 11 Fag Vinduer, deraf 5 vest for de firkantede Udbygninger, 3 imellem dem og 3 øst for dem; paa Sydsiden synes der ligeledes at have været 11 Vinduer, hvoraf 5 vest for „Spiret“ og 6 øst for samme. Vinduerne ere store, men Ruderne mange og smaa; endnu i min tidlige Barndom fandtes der et Vindue med blyindfattede Ruder, og dette har maaske i sin Tid været Regelen ved dem alle.

Under hele denne gamle Bygning er der hvælvede Kjældere, hvortil der i sin Tid var Nedgang ad Vindeltrappen i det store Taarn. Indgangsaaeningen i Kjælderen er endnu synlig. Efter Taarnets Nedbrydelse lagdes der bag dets Plads en svær Stentrappe til Nedgang, men denne er senere bortflyttet. En Snes Alen østligere ses der derhos i Kjældermuren tydelige Spor af en Adgang direkte fra Gaardspladsen. Endelig er der paa Nordsiden imellem de firkantede Taarne endnu en Bagdør, der har ført ud til Rummet imellem Bygningen og Graven. Den østlige Ende af Kjælderetagen danner et stort hvælvet Rum, som i min Tid brugtes til Smørkjælder, men som tidligere var Mælkestue; i Fortiden har det vistnok været „Borgestue“ for Gaardens Mandskab. Langs Sydsiden af Kjælderen danner forøvrigt en Række af Hvælvinger en

afbildede Jæger. Dennes Dragt stemmer imidlertid saa nøje overens med nogle franske Modeblade fra 1790 og 1792, som Inspektør ved Frederiksborgsamlingen Leemejer har stillet til min Raadighed, at der neppe kan være nogen Tvivl om, at Billedet hidrører omtrent fra Aaret 1790.

lang og bred Gang, medens der langs Nordsiden er særskilte hvælvede Kjælderrum.

Etagen over Kjælderen er 7 Alen 4 Tommer høj, 14 Alen 18 Tommer bred imellem Murene. Efter de mange i Tidernes Løb foretagne Forandringer er den oprindelige Anordning af Rummene nu ikke meget kjendelig, men efter Beretninger fra min afdøde Moder kan dog Adskilligt endnu oplyses. Indgangen fra Gaarden var igjennem det store Taarn „Spiret“, og Døren i Muren indenfor Taarnets Plads kaldtes endnu i min Tid „Spirdøren“. Denne Indgang førte ved dette Aarhundredes Begyndelse til en flisebelagt Vestibule, der vendte ud imod Gaarden med et Vindue paa hver Side af det store Taarn. Bagved Vestibulen har der rimeligvis været en Stue, med hvilken det lille Kammer i det vestligste af de firkantede Taarne paa Nordsiden stod i Forbindelse. Vest for disse Rum var der en meget stor Stue, der gik tværs igjennem Huset og paa Nordsiden havde to Vinduer samt en Udgangsdør til Haven og paa Sydsiden ligeledes to Vinduer samt en stor Døraabning til Forbindelse med den tilbyggede vestre Fløj. Vest for denne Stue, var der endnu to mindre Stuer, hver paa eet Fag i Husets vestlige Gavl. Hele den vestlige Del af Bygningen bar Præg af at være istandsat en Gang i Løbet af det forrige Aarhundrede, idet Lofterne vare gibsede, medens Rummene i Hans Lindenovs gamle Borg ellers kun vare forsynede med Bjælkeloft. Over Døren fra den store Stue ud imod den vestre Fløj sidder endnu det nysnævnte gamle Maleri forestillende Søbysøgaard set over Søen. Det var derhos et Sagn, at der ogsaa over Stuens fire andre Døre skulde have været lignende Billeder, som forestillede Gaarde, der havde tilhørt Marskalk Holsten. Ved Byggearbejderne i de senere Aar ere virkeligen to af disse Billeder atter komne til Syne, nemlig over Stuens nordligste Dør paa Østsiden og over den sydligste paa Vestsiden. Hvilke

Herregaarde de forestille, kjendes ikke, men da Marskalk Holsten ogsaa ejede Gaarde i Holsten, er det muligt, at det er holstenske Gaarde, som her ere afbildede.

Øst for Vestibulens Plads var der i min Barndom en Stue imod Gaarden, som kaldtes „Drejkammeret“. Noget Drejelad var der ikke og vidstes ejheller tidligere at have været der. Men Navnet „Drejkammer“ betydede i fordums Dage, hvad vi nu vilde kalde Brevkammer eller Arkiv (se Troels Lunds Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16de Aarhundrede, I—3, Side 194), og viser altsaa hen til, at Husherren i sin Tid dersteds havde havt sit Kontor i umiddelbar Forbindelse med Vestibulen. Bagved „Drejkammeret“ maa der have været en Stue imod Nord, og derhos var der i den nordøstlige firkantede Udbygning et Kammer, som endnu i min Tid var indrettet saaledes, som det i Troels Lunds nysnævnte Bog, Side 199—200 er angivet. Endelig var den østligste Ende af Etagen optaget af et meget stort flisebelagt Rum, der havde Plads til tre Vinduer til hver Side og to Vinduer i Gavlen. I min Tid var det Mælkestue, men forhen havde det været Kjøkken, hvortil det nu atter er indrettet.

Til den øvre Etage var der Opgang ad den brede Vindeltrappe i det store Taarn; Døren fra den gamle Trappe ind til Etagen er endnu kjendelig. Af denne øvre Etage, som er 6 Alen 21 Tommer høj og lidt over 15 Alen bred, indtoges allerede i min Barndom det vestligste Fag af to smaa Værelser. Derefter fulgte en stor 3 Fags Sal, der gik tværs igjennem Huset men kun havde Vinduer til Havesiden. Disse Rum havde Gibsloft og have altsaa været tagne under Istandsættelse i forrige Aarhundrede. I den modsatte Ende af Etagen var der en meget stor Sal „Søsalen“, som indtog hele Bygningens Brede, og som i Længden strakte sig forbi 3 Vinduesfag samt havde Forbindelse med den ene af de nordlige Udbygninger. Fra Vinduerne i Gavlen var der Udsigt over

Søen, og imellem Vinduerne vare Resterne af en stor muret Kamin endnu i min Barndom kjendelige ved Gavlmuren. Paa Vinduesposterne ved Nordsiden skal der have været smukt Træskærerarbejde. Dette mægtige Rum havde været Hans Lindenovs gamle Riddersal. Hvad der laa imellem Søsalen og Salen ved Etagens vestlige Ende, kan jeg ikke gjøre Rede for; det var allerede i min Tid gjort ukjendeligt ved Ombygning, men det er sandsynligt, at Skillevæggene i den nedre Etage have været fortsatte op igjennem den øverste Etage, saa at denne har havt Værelser svarende til Vestibulen og „Drejkammeret“ samt til de bagved dem liggende Stuer. Over Bygningens øvre Etage førte Vindeltrappen i „Spiret“ endnu op til det store Loft over hele Huset.

Forandringerne i denne gamle Bygnings Indre ere allerede begyndte for lang Tid siden. Der maa en Gang i forrige Aarhundrede være bleven paabegyndt en Istandsættelse af de fire vestligste Fag i begge Etager, men videre er man ikke naaet. Hvis Sagnet har Ret i, at Billederne over Dørene i den store Stue i den nedre Etage forestille Herregaarde tilhørende Marskalk Holsten, er det rimeligt, at de (dog med Undtagelse af Billedet af Søbysøgaard¹) ere anbragte allerede i hans Tid, og dermed føres da Istandsættelsen af Stuen og overhovedet af de fire vestligste Fag af Midterfløjen tilbage til hans Besiddelsestid 1730 til 1752. Om Sagnet angaaende Billedernes Oprindelse og Indhold er rigtigt, kan vel ikke med Sikkerhed vides, men det var tilstede allerede i Begyndelsen

¹ Førend Tilbygningen af den vestre Fløj havde Stuen fire Døre, to imod Vest og to imod Øst. Hvor nu Billedet af Søbysøgaard er anbragt, var der den Gang et Vindue, som først ved Vestfløjens Tilbygning omdannedes til en Dør. Billederne over de fire oprindelige Døre kunne saaledes godt hidrøre fra en anden og tidligere Tid end det, som anbragtes over den nye Indgangsdør til Vestfløjen.

af dette Aarhundrede i min Moders Barndom. Og Kostumerne paa det nordøstligste af de nu atter fremdragne Billeder synes ogsaa at tyde omtrent paa Midten af det 18de Aarhundrede.

Senere skete der store Forandringer (og Ødelæggelser) i Justitsraad Hillerups Besiddelsestid. Han nedrev det store Taarn med den gamle Trappegang og ligeledes den østlige Endegavl. I de 3½ Fag imellem Taarnets Plads og Søsalen delte han Rummet i fire lave Etager, der bleve forbundne ved stejle og smalle Bagtrapper. Køkkenet blev henflyttet til Midten af Huset og lagt saaledes, at det gik tværs igjennem til begge Sider over det Meste af Vestibulens og det bagved liggende Værelses Plads. Af den store 3 Fags Stue vest derfor, Husets Dagligstue, blev der imod Nord fraskilt to smaa Værelser med en smal Korridor samt imod Vest en bred flisebelagt Gang, Alt meget tarveligt og uanseligt. Kammerjunker Fønss forøgede Beboelseslejligheden ved til Dagligstuen at føje en mindre Stue, der dannedes af den Del af Køkkenet, som vendte ud imod Gaarden, hvorimod Køkkenet udvidedes i Bredden østefter. Tillige istandsatte han Salen og de to smaa Værelser i den vestlige Ende af den øvre Etage. Forøvrigt blev der, afset fra en Afpudsning af Ydermurene, ikke foretaget noget væsentligt Byggearbejde i hans Tid. Senere er der foretaget mange Forbedringer og Forskjønnelser. Taget har faaet høje takkede Endegavl; over Midten af Bygningen paa Gaardsiden er der ogsaa rejst en høj takket Gavl, de stygge Mellemetager ere for største Delen borttagne, Køkkenet er henflyttet til dets gamle Plads ved den østlige Gavl, og Bygningens vestlige Halvdel er bleven istandsat til en smuk Beboelseslejlighed i Forbindelse med den tilstødende vestre Fløj. Hans Lindenovs gamle Riddersal har desværre ikke kunnet bevares og afgiver nu Plads til Gjæsteværelser med en bred Gang foran, men derimod er Salen i Bygningens vestre Ende

bleven smukt udstyret, saa at den nu repræsenterer Gaardens Riddersal.

Den vestre Fløj er yngre end Midtfløjen. Paa det gamle Billede af Gaarden har den hvidkalkede Vægge og den bærer paa sin sydlige Ende ikke nogen Murgavl, men kun et Skraatag. Over Indgangsdøren sad, som foran berørt, en Sandstensplade med Axel Rosenkrands's og hans Hustru Sophie Billes Forbogstaver, og i Dekorationen omkring den var anbragt Aarstallet 1768. Vel kunde nok Murenes Tykkelse tyde paa en højere Alder, og jeg har ogsaa hørt Sagn om, at Fløjen var opført af Marskalk Holsten, men i Gaardens Arkiv er der forefundet en skriftlig Optegnelse (se Arkivfortegnelsen Litra d), hidrørende fra omtrent 1783, ifølge hvilken Major Rosenkrands har „Borgegaarden meget forbedret og paa ny Façon ombygget“. Herefter maa det erkjendes at være overvejende sandsynligt, at netop den „paa ny Façon“ med hvidkalkede Vægge og Skraatag paa Gavlen opførte vestre Fløj er et Værk af Majoren, og at Aarstallet 1768 virkelig svarer til Tiden, da Fløjen er bleven færdigbygget. Ved samme Lejlighed har rimeligvis Midterfløjens vestre Murgavl ogsaa maattet vige for „den nye Façon“ og give Plads for et uanseligt Skraatag. Den vestre Fløjs Længde er 50 Alen, Bredden $15\frac{1}{2}$ Alen, udvendigt Maal; Murenes Højde er ligesom Midtfløjens 16 Alen. Det er kjendeligt, at denne Fløj kun har været bestemt til at indeholde Sideværelser og ikke den egentlige Herskabsbolig. Den er smallere end Midtfløjen, Trappen til den øvre Etage er altfor uanselig til at være bestemt til Hovedtrappe for en saa mægtig Gaard, og de lange Gange, som løbe langs Gaardsiden i begge Etager og Værelsernes Anbringelse langs ad disse Gange, tyde ogsaa langt snarere paa en Benyttelse til Gjæsteværelser end paa en Bestemmelse til egentlig Familiebolig. Kun under Fløjens fire nordligste Fag er der Kjælder, som har gibset Loft, men ikke

Hvælvinger. Den der anbragte Brønd er ikke ældre end Aaret 1834, da Rummet benyttedes som Bryggers. Stueetagen havde i min Tid sin Indgang ad en høj Stentrappe midt paa Fløjen, hvor der nu er tilbygget et smukt firkantet Indgangstaarn. I Etagens søndre Ende var der en to Fags Stue med Vinduer til alle tre Sider, men forøvrigt løb der langs hele Fløjens østre Side en lang Gang, som med Undtagelse af de to nordligste Fag var flisebelagt. Fra Midten af denne Gang, ligefor Indgangsdøren, gaar Trappen op til den øvre Etage, der ligeledes indeholder en lang Gang langs det Meste af Gaardsiden.

Den østre Fløj er kun $12\frac{1}{2}$ Alen bred med 1 Alen tykke Mure, og kun de nordligste $11\frac{1}{4}$ Alen af den ere opførte i to Etager til fuld Højde som de øvrige Fløje. I den nedre Etage heraf var der i min tidlige Barndom Maltgjøteri og senere Bolig for Mejersken. I den øvre Etage findes det forud saa berygtede „Maduens Kammer“, hvor Spøgeriet imidlertid er ophørt, da det i 1831 blev taget i Brug som Skolestue for Familiens Sønner. Den øvrige Del af den østre Fløj har kun een Etage og har næppe været bestemt til at bygges højere. Murene ere lave, og Gulvene, alene med Undtagelse af de to sydligste Fag, laa i Flugt med Jorden udenfor. I min Tid benyttedes det Meste af denne Fløj til Brug for Mejeriet. I de to sydligste Fag var der Godskontor („Skriverstue“) og derunder en Kjælder med Indgang i Gavlen. Denne Kjælder, som til hver Side kun havde eet meget lille Vindue, var forud det gamle Borgfængsel. Øverst paa Gavlmuren hang der i min Tid en temmelig stor Klokke, der benyttedes til at ringe til Middag; den var Vraggods fra Vesterhavet og var i sin Tid af Justitsraad Hillerup medbragt fra Asdal.

Om Tiden, da den østre Fløj er opført, haves ingen nøjere Oplysninger. Den er yngre end Midtfløjen, eftersom Murankrene paa dennes Yderside ere fortsatte langs Øst-

fløjen og endnu ere synlige i Stuen i dennes øvre Etage. Den ringere Murtykkelse tyder ogsaa paa en yngre Tid. Men paa den anden Side er det kjendeligt, at den paa det gamle Maleri er afbildet med røde Mure og takkede Gavle, medens den vestre Fløj er hvidpudset og har Skraatag paa Gavlen. Ogsaa kan det bemærkes, at den østre Fløj oprindelig ikkun har havt Bjælkelofter (Gibningen i Stuen i den øvre Etage er omtrent fra 1840), medens den vestre Fløj allevegne har Gibslofter. Den østre Fløj maa derfor være ældre end den vestlige, og det er da sandsynligt, at den er opført af en af de anselige Ejere i den sidste Halvdel af det 17de Aarhundrede.

Fløjen i dens Helhed har samme Længde som den vestre Fløj. Den bar oprindelig takkede Murgavle saavel over Sydenden af det toetages Stykke, som over Sydenden af den lave Bygning. Disse Gavle vare i min Barndom allerede borttagne men ere nu gjenopførte tilligemed en Gavl paa hver Side af Midten af den eenetages Bygning.

Den brolagte Borggaard var paa den sydlige Side afsluttet med en Række hugne Granitpæle forbundne med Kjæder. Nedenfor denne Grænse var der endnu i Aarhundredets Begyndelse en 30 Alen bred Grav, hvorover en stensat Dæmning med Vindebro førte ned til Ladegaarden. Denne Grav blev tilkastet af Justitsraad Hillerup, som over dens Plads ved hver Side af Gaarden opførte en lav Bindingsværksbygning med buet Grundplan. Disse uanselige Bygninger („de krumme Huse“) vare især indrettede til Værksteder for Gaardens Haandværkere. Nu ere de borttagne.

Syd for den brede Tværgravs Plads ligger den store gamle Ladegaard, bestaaende af to Bindingsværks Sidefløje, 120 Alen lange og ca. 13 Alen brede, og midt for Pladsen en mægtig Ladelænge 25 Alen bred, 90 Alen lang imellem Fløjene og i sin hele Udstrækning 140 Alen lang (ifølge Matrikelkortet af 1809). Den vestre Fløj er Kostald og

var i min Tid indrettet paa gammeldags Maade, saa at Køerne stode med Hovederne imod Sidevæggene. Midt i Bygningen var der nogle smaa Aflukker, der havde været benyttede til Isolation af syge Dyr i Kvægpestens Tid i forrige Aarhundrede. Den østre Fløj benyttedes i min Barndom sydligst til Faarehus, derefter til Stalde og Vognremiser og nordligst til „Ungkræhus“, 3: Rum til Kalve og Kvier. Der behøvedes den Gang kun meget liden Plads til Arbejdsheste, da Hoveribønderne selv maatte medbringe BESPÆNDING til alt Arbejde. Laden er bygget af ualmindelig svært Egebindingsværk udvendigt og af svært Ege- og Fyrretømmer indvendigt. Jeg husker fra min Barndom de taktfaste Plejlslag, som fra Efteraaret til langt ud paa Foraaret dagligt løde derfra, frembragte af otte haandfaste Tærskere, der arbejdede fra Morgen til Aften for at blive færdige med Høsten, som dog den Gang var meget ringere end nu. Midt paa Ladens Gaardside oppe under Tagskjægget sidder en gammel Egetræs Plade, paa hvilken der imellem to nu ukjendelige Vaabenskjolde ganske tydeligt staar Aarstallet 1559. Længere hen imod Ladens østre Ende sidder en anden Egetræs Plade med Aarstallet 1664 imellem Urnernes og Krabbernes Vaabener samt Christian Urnes og Anna Sophie Krabbes Forbogstaver. Laden naar imod Øst ikke længere end til den østlige Fløjs Udside; imod Vest er den derimod bygget et Stykke frem udover Graven; dette maa imidlertid være en Tilbygning fra en senere Tid, da Beskyttelse ved Grave ikke længere ansaas som fornøden. Tværs igjennem Laden fører en Port, „den lange Port“; den er imidlertid ikke anbragt paa Midten af Laden og ejheller lige for Tilkjørselsvejen sydfra, men noget østligere, uden at nogen Grund til denne Uregelmæssighed nu kan paavises. Over Portens sydlige Ende er der anbragt to Vaabenskjolde med Indskrifter, der synes at henvise til Christian Urne og Anna Sophie Krabbe.

Langs ned ad Midten af Ladegaarden gik der i min Tid en bred gammel Brolægning af store runde Sten. Vest for denne var Pladsen optagen af den store Fordybning til Møddingen. Øst for Stenbroen, nær ved den brede Tværgrav stod fordum „Træhesten“ bygget af svært Tømmer. Den overlevede „Majorens“ Tid, men Justitsraad Hillerup lod den strax nedrive og brænde. Forøvrigt benyttedes Pladsens Østside for en Del til de store runde Brændestakke, der samledes til Vinterbrug.

Indkjørselen til Gaarden har i Fortiden ikkun været ad den „lange Port“ igjennem Laden, udenfor hvilken der var en brolagt Tilkjørselsvej langs med hele den sydvestlige Rand af Søen. Andre Udgange vare anbragte imod Øst og Vest imellem Tværgraven og Ladebygningerne. Af den østlige Port „Søporten“ har jeg endnu set Ruiner. Udenfor Porten imod Vest var der i Aarhundredets Begyndelse en kun for Fodgængere indrettet Vindebro, som dog førend min Tid var borttagen og erstattet ved en Dæmning over Graven.

Bagved den østlige Staldlænge, imellem Bygningen og den udenfor liggende Grav, var der en smal ved begge Ender afspærret Jordstrimmel, beplantet med Espaliertræer langs Væggen og et stort ældgammelt Morbærtræ. Denne smalle Jordstrimmel kaldtes „Slotshaven“; den maa altsaa have tjent som Have allerede i den Tid, da Gaarden endnu kaldtes „Slot“.

Hele det vidtløftige Bygningskomplex var endnu ved dette Aarhundredes Begyndelse omgivet af Grave. Omkring Borggaarden vare Gravene meget brede, ifølge Udskiftningskortet omtrent 20 Alen. Syd for Borggaarden forbandtes de ved den 30 Alen brede Tværgrav, og fra Enderne af denne udgik smallere, c. 8 Alen brede Grave, der omgave hele Ladegaarden, alene med Undtagelse af den ovenfor berørte (senere) Forlængelse af Laden imod Vest. Tværgraven imellem Borggaarden og Ladegaarden

og største Delen af den nordlige Grav imellem Borggaarden og Haven tilkastedes allerede af Justitsraad Hillerup, der ogsaa paa flere Steder anbragte Overkjørsler over Ladegaardens Grave. Graven øst for Borggaarden blev tilkastet omtrent 1830, og ved samme Lejlighed sløjfedes tillige en Vold, der var anlagt imellem denne Grav og Søen, og som var beplantet med en lang Allee af Kastanie-træer. Ved Aaret 1844 var der af Borggaardens Grave kun tilbage en Stump ved det nordvestlige Hjørne og en anden Stump ved det nordøstlige Hjørne, medens derimod Gravene vest, syd og øst for Ladegaarden endnu vare aabne paa enkelte Overkjørsler nær. Senere ere alle Gravene blevne tilkastede.

For at jævne Byggepladsen og end mere for at bringe Gravenes Overflade i Niveau har der været gjort meget betydelige Jordarbejder. Imod Nord og Vest er der bortgravet Jord i mange Alens Dybde, og imod Sydost er der fyldt ud i Søen og opført Dæmninger for at holde Vandet i Gravene opstemmet. Indenfor Gravene var det hele Terræn omhyggelig planeret, medens der imod Nord og Vest udenfor Gravene stod stejle Skraaninger af det oprindelige Jordsmon. Det planerede Areal udgjør ifølge Matrikulskortet for Borggaardens Vedkommende 7,200 □ Alen og for Ladegaardens 20,800 □ Alen; føjes hertil Arealet af Grave og Gravskraaninger samt Vold og Dæmninger imod Søen c. 20,000 □ Alen, bliver den hele udgravede eller opfyldte Plads 48,000 □ Alen eller næsten $3\frac{1}{2}$ Tønde Land.

Dette udstrakte Planeringsarbejde maa være udført samtidigt med Anlæggelsen af Gravene; thi det Meste af den ved Gravenes Indretning optagne vældige Jordmasse kan ikke være bleven anvendt andetsteds end netop til Opfyldning af Søbredden og en Del af Søen, hvor der derved skaffedes Plads til den østlige Del af Ladegaarden. Endvidere maa det antages, at Borggaardspladsen og

Ladegaardspladsen ere anlagte samtidigt. Paa en Herregaard maatte der nemlig være Plads baade til Stuehus og til Ladebygninger; men Borggaardsøen var for snæver til at have kunnet rumme begge Dele, og Ladegaardsøen var for svagt befæstet ved de smalle Grave, til at en Herremand i de Tider har turdet betro sit Liv til et saa ringe Forsvar. Man kommer saaledes til at maatte antage, at hele det store Komplex af Borggaard, Ladegaard og Grave er, for saa vidt angaar Jordarbejderne, bleven udført paa een Gang og efter een Plan.

Jeg kjender adskillige Herregaarde, hvis Bygninger ere større end Søbysøgaards, men jeg veed ingen, som i sin Helhed er anlagt efter en saa storstilet og saa konsekvent gennemført Plan. Det vil nu være af Interesse at undersøge, fra hvilken Tid og fra hvem dette store Anlæg kan hidrøre.

Det kan ikke være yngre end Souverainitetens Indførelse 1660, thi efter den Tid anlagdes der ikke flere befæstede Herregaarde. Derimod kunde Noget tale for at henføre det til Hans Lindenov, som ifølge Indskriftstenen opførte Hovedbygningens Midterfløj 1641. Men ejheller dette er rimeligt; thi ved den Tid vare allerede Befæstningsanlæg ved Grave saa temmelig gaaede af Brug, og navnlig vilde Anlæggelsen af en saa stor og kostbar Befæstning som Gravene omkring Søbysøgaard have været en enestaaende Undtagelse for den Tid. Man føres saaledes tilbage til det 16de Aarhundrede, som er den Periode, hvorfra de fleste store Anlæg af Fæstningsgrave omkring danske Herregaarde hidrøre. Her møde vi nu et bestemt Aarstal, idet Egetræstavlen midt paa den store Lade imellem tvende nu ukjendelige Vaabenskjolde angiver Aaret 1559. Naar det nu er rimeligt, at Tavlens Angivelse henviser til Aaret for Opførelsen af den Bygning, hvorpaa den er anbragt, faa vi altsaa Aaret 1559 som Tiden for Ladens Opførelse, og deraf følger da videre, at Anlægget i det Hele,

navnlig det store Planeringsarbejde, ikke kan have været yngre, idet Laden spænder tværs over hele det Terræn, som er bleven planeret til Gaardens Anlæggelse. Gaardens Ejer ved den Tid var Axel Urne (1543 til 1577), tillige Ejer af Aarsmarke og Danmarks Riges Kantsler; og han, Kantsler Axel Urne, maa saaledes efter de Oplysninger, som nu ere forhaanden, anses som den egentlige Grundlægger af det nuværende Søbysøgaard, uden at dog den Mulighed ganske er udelukket, at en endnu tidligere Ejer kan have udført eller paabegyndt Anlægget.

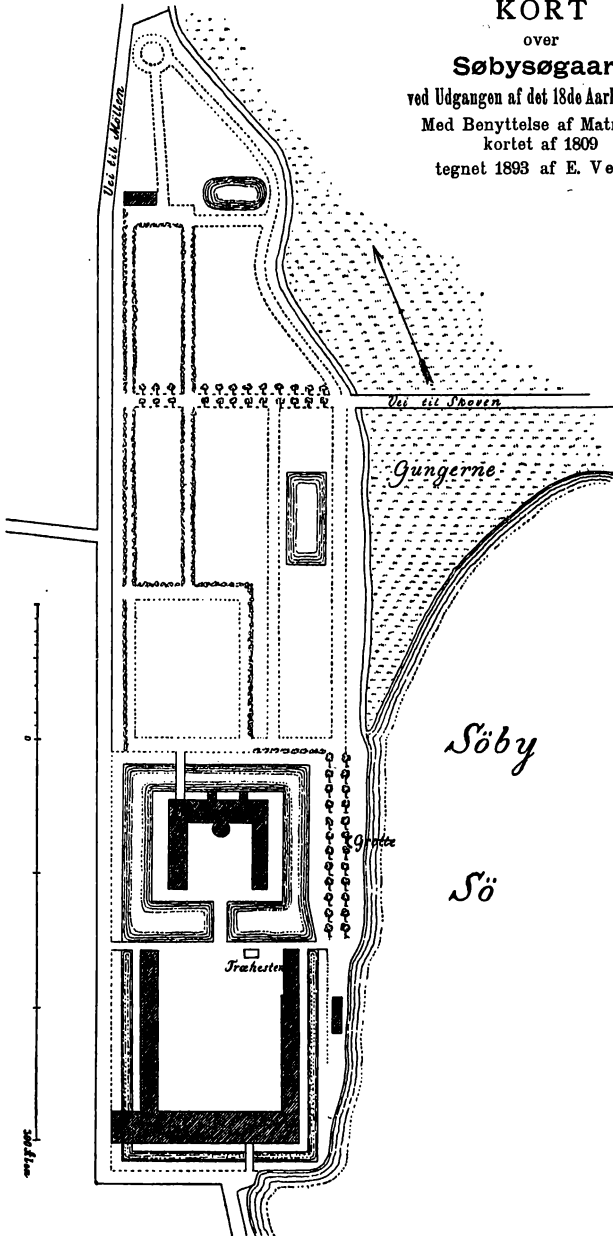
At der paa Axel Urnes Tid ogsaa har været et Stuehus, og at dette har ligget paa Borggaardsøen, kan anses som utvivlsomt; jeg vil endog antage, at det har været en trefløjet eller firefløjet Bygning, thi Borggaardsøens kvadratiske Form tyder snarere hen paa en saadan end paa en lang Bygning i en eneste Fløj. Maaske har den været af Bindingsværk som saa mange Herregaarde fra saa tidlig en Tid. Da imidlertid Hans Lindenov senere skred til Opførelsen af sit mægtige Stenhus, var Stilen af det i Mellemtiden (1604) opbyggede Rosenborg Slot bleven almindelig yndet, og han valgte derfor at opføre en eenfløjet Bygning, som han lagde langs den nordlige Side af Borggaardsøen.

Udenfor Gravene har der ved Aarhundredets Begyndelse neppe ligget andre Bygninger end to uanselige Bindingsværks Udhuse samt en Smedie ved Vejen lidt syd for Laden. Smedien blev senere henflyttet til Vejen ved den vestre Side af Haven men er nu atter bortflyttet derfra. En Del smaa Udhuse, som i Aarene 1830 til 1844 anbragtes imellem Borggaarden og Søen, ere nu ogsaa bortflyttede. Endelig er det store Bygningskomplex, som er opført til Brug for Forpagteren syd for Laden, alt sammen af ganske ny Oprindelse, paabegyndt omtrent 1840 og senere udvidet i betydeligt Omfang.

Den store Have har i sin Tid været et Pragtstykke af fransk Haveanlæg. Fra Havedøren, som var anbragt i den store Stue i den nedre Etage af Hovedbygningen, førte der i sin Tid en lang Træbro over Graven. Hindsides denne og vinkelret imod Bygningen (dog ikke udfor Midten af denne, men omtrent udfor det tredje Vindue fra Vest \circ : udfor Midten af den store Stue i den nedre Etage og af Salen derover) var der ved høje Bøgehække afgrænset en meget stor Firkant, 90 Alen bred og 120 Alen lang, fra hvis Midtlinie en lang lige Gang, indhegnet med lavere Bøgehække førte nordefter til Pladsen ved det nuværende Gartnerhus, medens Pladsens vestlige Begrænsning var fortsat nordefter som en meget høj Bøgehæk ledsaget af en Gang, der saaledes blev parallel med Midtergangen. Paa Midten af deres Længde vare disse Gange og de mellemliggende Hække overskaarne af en bred Lindeallee, der imod Øst fortsattes ned til Engene. Foran Pladsen, hvor Gartnerhuset nu ligger, afsluttedes dette Anlæg ved en Tværhæk. (Se i det Hele det hostrykte Kort.) Den store firkantede Plads foran Hovedbygningen har vistnok i sin Tid været udlagt til et Blomsterparterre. I min Barndom vare imidlertid Hjørnerne af Firkanten og dennes vestlige Side allerede tilplantede med Busketter, og efter Træernes Størrelse maatte det antages, at dette var sket i Aarhundredets Begyndelse, altsaa vel kort efter Justitsraad Hillerups Overtagelse af Ejendommen. Midten af Pladsen dannede en stor oval Græsplæne. Rummet imellem de lange parallelle Gange var ved Lindealleen delt i to langagtige Firkanter („Pærekvarteret“ og „Æblekvarteret“), beplantede med gamle Frugttræer. Fra det nordøstlige Hjørne af Pladsen foran Huset udgik ingen Gang.

Den store firkantede Plads foran Huset var paa den østlige Side opfyldt ved et betydeligt Jordarbejde, og bagved dens østlige Hæk sænkede Terrænet sig brat nedad med en stejl Skraaning („Hælde“); kun paa en Vold langs

KORT
over
Søbysøgaard
ved Udgangen af det 18de Aarhundrede.
Med Benyttelse af Matrikuls-
kortet af 1809
tegnet 1893 af E. Vedel.

Borggraven løb en Gang omtrent i Niveau med den store Plads. Denne Gang, som imod Syd var begrænset af en høj Bøgehæk, førte imod Øst til et brat Affald imod Søen, hvor Kammerjunker Fønss senere byggede en Pavillon, der nu er borttagen. Fra Pladsen ovenfor dette Affald gik der en lang Allee af gamle Kastanietræer imod Syd langs ad en Vold imellem den østlige Borggrav og Søen. Jeg har i min tidligste Barndom kjendt denne Allee indtil udfor „Søporten“, men ifølge det gamle Maleri har den tidligere strakt sig lige til Sydenden af Ladegaarden. Under Volden omtrent udfor Gavlen af Borggaardens Midtfløj var der paa Søsiden anbragt en Grotte med Hvælving og Façade af Sten samt udstyret med næsten legemsstore Sandstensfigurer i Rokokkostil. Baade Grotten og Volden bortsløjfedes omtrent 1830, saa at kun nogle faa af de nordligste Alleetræer ere forblevne staaende.

Fra den brede Gang, der førte fra den firkantede Plads til Søen, udgik der i min tidlige Barndom tre lange Gange („Ribsgangene“) ned over det lavere Terrain nord-efter. De to yderste af disse vare fortsatte lige til Lindealleen, og imellem dem var der udgravet et temmeligt stort rektangulært Vandbassin; den mellemste Gang gik lige imod Midten af dettes sydlige Ende. Øst for Vandbassinet paa Randen ud imod Engene stod og staaer endnu en lille Gruppe af vældige ældgamle Træer og under dem et svært Stenbord. Paa Vandbassinets vestlige Side var der et firkantet noget fordybet Blomsterparterre. Hele denne Ordning blev omgjort kort efter 1830, idet de gamle Gange bleve aflagte og Terrænet omdannet efter moderne Smag med bugtede Gange.

Nord for Lindealleen var Havens østlige Del indsnævret af Engene. Terrænet var fremdeles holdt lavt og dets vestlige Side op imod Havens lange Midtergang var støttet ved en lodret Kampestens Mur med Espaliertræer. Pladsen nedenfor denne var efter gamle Folks Sigende i

Aarhundredets Begyndelse benyttet til Blomsterhave, senere blev der plantet Humle ved lange Elletræs Stænger. Nord for denne Plads var der udgravet en Dam netop nedenfor Pladsen foran det nuværende Gartnerhus, hvorfra en høj og stejl Skraaning førte ned til Dammen. Ved Dammens nordøstlige Hjørne stode og staa endnu et Par prægtige gamle Egetræer, der overskygge et gammelt Stenbord med et adeligt Vaaben indhugget i Pladen.

Nord for Pladsen ved Gartnerhuset løb Haven ud i en Spids, der var beplantet med Buskads og enkelte store Træer, deriblandt en Ædelgran, som endnu lever og har et Omfang af næsten 6 Alen.

Efter de gamle Frugttræers Størrelse og Udseende ved Aarene 1830—40 kan det ikke betvivles, at de den Gang vare omtrent et hundrede Aar gamle, hvilket fører deres Plantning tilbage til Marskalk Holstens Tid. Ogsaa Træerne i de høje Bøgehække havde et i det Mindste lige saa gammelt Udseende. Paa det gamle Billede af Gaarden ses allerede meget tydeligt to høje Hække, den ene fra Vest til Øst paa den opfyldte Vold langs Nordsiden af Borggaardsgraven, den anden fra Syd til Nord, rimeligvis langs Østsiden af den store firkantede Plads. De vises paa Billedet allerede med fuld Udvikling og Højde, men jeg tør ikke bedømme, om de have kunnet opnaa en saadan Udvikling i Løbet af 60 Aar, eller om de have været ældre. I ethvert Fald kunne disse Bøgehække og dermed det hele store Haveanlæg ikke være yngre end Marskalk Holstens Tid, og muligen maa Anlægget endog sættes noget længere tilbage, maaske endog til Slutningen af det 17de Aarhundrede, hvorhos det endelig er selvfølgelig, at der ogsaa endnu tidligere maa have været en anselig og velindrettet Have ved saa stor en Gaard.

Haven var fra gammel Tid begrænset imod Vest af en høj Stenmur, udenfor hvilken der løb en Vej, som fortsattes sydefter langs den vestlige Side af Gravene samt

videre omkring Hjørnet af Laden og langs Sydsiden af denne, hvor den omtrent midt for Laden stødte til Vejen imod Syd langs Søbredden. Udenfor den gamle Have var der i Aarhundredets Begyndelse intet Haveanlæg. I 1820—30 anlagdes en Kjøkkenhave („den nye Have“) ved den vestlige Side af Vejen udfor Gaardens Bygninger. Senere, omtrent 1835—40 forlængedes dette Anlæg imod Nord indtil Kjørevejen vestfra, og kort efter lagdes Tilkørselen til Gaarden udenom (vest for) disse nye Haveanlæg med en Gjennemkjørsel udfor den vestre Indkjørsel til Gaarden. I nyere Tider er der indrettet meget smukke Haveanlæg saavel vest for Borggaarden paa den tilkastede Gravs Areal som ogsaa paa den rummelige og smukke Plads imellem Gaarden og Søen.

Fra den østlige Ende af Lindealleen midt for den gamle Have gaar der en Spadserevej paa en Dæmning over Engene til den lige overfor liggende Lystskov „Indhegningen“. Dens Forhold til Lindealleen tyder paa, at den er samtidig med denne, men noget sikkert Bevis derfor haves ikke. Af en ældre Sti over Engene findes der tydelige Rester noget længere imod Nord. Den udgik fra Haven nedenfor Gartnerhuset og var ført i Bugter og Krumninger over Engene, saaledes at den passerede en i disse liggende lille Holm og endte ved det nordvestlige Hjørne af Skoven. Paa den nævnte Holm er der under gamle Egetræer oprejst et Mindesmærke for Major Rosenkrands's i Aaret 1774 afdøde Hustru Sophie Seefeldt Bille, hvis Forbogstaver ere angivne paa en Medaillon, men uden Aarstal. Omkring Monumentet har der i sin Tid været Haveanlæg, og Paaskelilierne voxte der den Dag idag vildt i Hundredevis („Paaskeholmen“).

Hvad der endnu giver Egnen dens bedste Skjønhed, er den smukke Sø. Den voxer imidlertid stadig til med Siv og Grøde; allerede for længe siden er den nordlige Trediedel bleven til Eng („Gungerne“), og Sivvæxten

skrider stadigt fremad sydefter. I min Tid prydedes Udsigten over Søen smukt ved en lille afrundet Skovplet ved Søens sydlige Ende („Bondehaven“), men den er borttagen i de siden 1844 forløbne Aar.

Ogsaa mange andre Skovpletter, som endnu i min Tid stode omkring i Markerne, ere nu faldne for Øxen, navnlig en Skovstribе tværs over „Søløkken“ og en smuk Bevoxning paa begge Sider af Dalen neden for Vandmøllen.

Med Hensyn til Markerne kan jeg endnu bemærke, at det høje dobbelte Stengjærde omkring Øst- og Nord-siden af Kirkemarken og Møllemarken sagdes at være opført ved Hoveri i „Majorens“ Tid. Endvidere have gamle Folk sagt mig, at Tilkjørselsvejen til Gaarden vest fra, som nu gaar tværs over „Smedeløkken“, tidligere gik langs med denne Marks sydlige Grænse.

Af Karpedamme har der været mange; en laa i Møllemarken, to i „Lunden“ og to i Dyrehaven. Af Sluseværkerne til Afløb for Vandet var der endnu ældgamle Rester tilbage i min Tid. Adskillige af Dammene bleve af Justitsraad Hillerup forvandlede til Mergelgrave. En af Dammene, „Vaskedammen“ i Dyrehaven, benyttedes i min Barndom til Størvask for Gaarden, til hvilket Øjemed der var anbragt en gammel Vaskebro af svært Egetømmer.

Skovene havde i min Barndom et aldeles gammeldags Præg. Der var mange aabne Pletter, som benyttedes til Græsning, og som først efter 1830 bleve tilplantede med Naaletræer eller med Eg. Før den Tid fandtes Naaletræer aldeles ikke i Skovene. En Egeplantning i Dyrehaven er omtrent fra 1833 (en ældre Egeplantning i den søndre Side af Indhegningen var efter gamle Folks Sigende omtrent fra 1770). Men paa den anden Side var der i Skovene bevaret Træer af en Størrelse, som nu er meget sjælden. I 1820—30 fældedes der i „Indhegningen“ en

Risbøg (3: flere Stammer paa een Rod), som afgav 32 Favne Brænde, og endnu omtrent 1840 gav et Træ i Dyrehaven øst for Vaskedammen med en enkelt rank Stamme 18 Favne Brænde. Senere er der omtrent 1850 bleven fældet en Eg af kolossale Dimensioner i Gjærdet imellem Dyrehaven og Vejen til Radby, men jeg kjender ikke nøjere dens Indhold.

Til Gaarden har der altid hørt Bøndergods. Men i tidligere Aarhundreder havdes dette ikke i saadanne sluttede Komplexer, som det i det 18de Aarhundrede for Hoveriets Skyld blev fornødent. I Fortiden, da Indtægterne af Bøndergods væsentlig kun bestode i faste Ydelser af Korn, Lam, Gjæs og andre Varer, kom Gaardenes Beliggenhed ikke saa særdeles i Betragtning, og ved Kjøb, Salg og Arveskifte forandrede de ofte Herskab. Af Arkivfortegnelsen ses det, at Ejeren af Søgaard allerede i 1512 havde Gods i Søby, Freltofte, Nørre Broby, Vittinge, Svinninge, Byrckom (?), Sødunge og Ringe; 1540 erhvervedes 7 Gaarde i Allested og en i Marslev, 1632 erholdtes ved Mageskifte 15 Gaarde i Dømmestrup etc. Henimod Slutningen af det 18de Aarhundrede var Godset bleven mere samlet, og ifølge en Jordebog af 1783 havdes der i

Søby.....	omtrent 146	Tdr.	Hartkorn
Lundby.....	43 ¹ / ₂	—	—
Næraa.....	36	—	—
Ore i Næraa Sogn.....	7	—	—
Dømmestrup.....	116	—	—
Volderslev.....	4	—	—
Fangel.....	102	—	—
Allested.....	218 ¹ / ₂	—	—
Nørre Broby.....	7	—	—
Aarslev.....	1	—	—

Tilsammen... 681 Tdr. Hartkorn

hvortil endnu kom:

Hovedgaarden med.....	63 ³ / ₄ Tdr.	Hartkorn
	3	— Skovskyld
	2 ¹ / ₂	— Mølleskyld
Vægrum Hovedgaardstaxt.....	7 ³ / ₄	— Hartkorn
samt Søby Konge- og Kirketiende, Fangel Kirketiende, Stenløse Kirketiende og Allested Kongetiende.		

I Aarene omkring 1820 bortsolgtes næsten alle Gaardene i Dømmestrup og Fangel, og efter 1844 er hele Resten af Godset, navnlig ogsaa Søby og Allested Sogne, bleven bortsolgt.

Søby Kirke, der ligger saa smukt og venligt imellem høje Træer hinsides Søen, gjemmer Støvet af mange af Søbysøgaards ældre Ejere og deres Familier. I Kirkens Skib ligger der en smuk Ligsten forestillende en Ridder i Panzer og Plade; ifølge Indskriften i Minuskelbogstaver dækker den over Jørgen (Georgius) Urne, † den 21. Juni 1480. Sammesteds findes en Ligsten over Knud Urne, † 1543, og hans Hustru Inger Walkendorf, † 1555, samt en tredie over Axel Urnes Søn Knud, der døde som Barn 1552. Alle Stenene ere af graa gullandsk Kalksten. Paa Væggene har der tidligere været anbragt Epitafier over Kantsler Axel Urne og hans Hustru Birgitte Rud. Indskrifterne ere aftrykte henholdsvis i Pontoppidans Marmora Danica I Side 244 og i Jacob Madsens Visitatsbog Side 61 (udgivet af A. Crone, Odense 1853). Under Koret er der en Gravhvelving, hvori der har staaet 12—14 Ligkister med Levninger af Familierne Urne og Rosenkrands. Nu ere Kisterne aldeles hensmuldrede, men imellem Resterne af dem er der fremdraget 6 Indskriftplader og et Par Hundrede smukke Nagler. Pladerne angaa:

1. Christian Urne Christoffersøn, født den 8. Marts 1608, † den 19. Marts 1669 (stor Bronzeplade omgiven af en bred Blomsterkrans),

2. Ifver Urne, født den 26. Juni 1662, † den 6. Marts 1688 (stor og prægtig Bronzeplade med hans 8 Ahnevaabner anbragte parvis),
3. Christoffer Urne, født den 1. Novbr. 1660, † den 6. April 1689 (stor og smuk Bronzeplade ligeledes med 8 Ahnevaabner),
4. Anne Sophie Krabbe, Christian Urnes Enke, født den 31. Maj 1636, † den 21. December 1700 (prægtig Plade med hendes 8 Oldeforældres Vaabner, forøvrigt ganske som Nr. 2),
5. Wulf Sivert Rosenkrants, født den 2. Oktober 1731, † den 20. August 1755, (temmeligt uanselig Bronzeplade) og
6. Ide Rosenkrantz, født den 18. Marts 1735, † ugift den 30. Novbr. 1797, (lille Sølvplade).

Naglerne ere støbte af Bronze og bære brede fir-kantede Hoveder med indstøbte adelige Vaabener (de samme som paa Bronzepladerne).

Ved Kirkens vestlige Gavl ligger Lieutenant Wedel i et hans Familie forbeholdt Gravsted (Fundats af 2. Juli 1883, Kgl. stadfæstet den 20. s. M.), og under Træerne nord for Kirken hvile Medlemmer af Familien Falsen.

Kirkestolene bære Navnene Christian Urne og Anne Sophie Krabbe med Aarstallet 1654. Alterstagerne ere mærkede C. W. og A. S. K. 1655. Altertavlen er ifølge Jacob Madsens fornævnte Skrift, Side 60, malet 1551; den bærer Urnernes og Walkendorfernes Vaabener. Ifølge samme Kilde synes Kirkens Kor og Gravhvælvingen at være opførte af Axel Urne. altsaa i Tiden 1543—77.

FORTEGNELSE

over

Pergamentsdokumenterne i Søbysøgaards Arkiv, ordnede efter Tidsfølgen.

(De have alle havt vedhængte Segl, men de fleste af disse mangle nu.)

1. Kongeligt Laasebrev af Tirsdagen næst efter Sct. Valentins Dag 1512, hvorved Knud Urne erkjendes som rette Ejer af Siøgaard med alle sine rette Enemærker, Skov, Mark, Eng og Søby Sø, hvilke han besidder paa Arvs Vegne samt som han har kjøbt af sine Sødskende og Medarvinger, saavel som en Del Gods i Søby, Svinninge, Byrckom, Freltofte, Nørre Broby, Vittingeberg, Sødinge og Ringe, hvilket for største Delen ligeledes er overdraget ham af hans Sødskende og Medarvinger. (En i Aaret 1844 af Student Eckardt, nu Etatsraad og Ejer af Ørumgaard, tagen Afskrift af det meget skrøbelige Dokument er vedlagt.)
2. Kongeligt Laasebrev af 8 Marts 1540 for Knud Urne paa 7 Gaarde i Allested og 1 i Marslev.
3. Kongeligt Skjøde af 1544 til Axel Urne paa en Del Gaarde i Søby.
4. Overenskomst af 1548 mellem Axel Urne og Hans Jens til Wiffuerstrup om Nørre Broby Kirke.
5. Mageskiftebrev af 1550 om en Gaard i Dømmestrup.
6. Kongeligt Laasebrev af 1560 for Axel Urne angaaende Grænserne af Søby imod Lyndelse, Allested, Vejle og Heden Byer.
7. Ulæseligt Kongeligt Domsbrev paa Begjæring af Axel Urne til Siøgaardt.

8. Skjøde af 26 Marts 1610 fra Otte Urne til hans Broder Erich Urne paa nogle Gaarde i Lyndelse, Vægrum og Dømmestrup (med vedhængende Segl).
9. Kongelig Vidisse af 1610 paa et Brev af 1549 fra udvalgt Konge Frederik om Søby Bønders Fritagelse fra Kongelig Skat.
10. Skjøde af 10 Juni 1616 fra Erich Urne til Breide Rantzau paa Søegaardt med tilhørende Gods.
11. Skjøde af 1616 fra Christoffer Krausse til Breide Rantzau paa en Gaard i Allested og en Gaard i Søby (med vedhængende Segl).
12. Kongelig Stadfæstelse af 17 April 1617 paa Erich Urnes Skjøde til Breide Rantzau paa Søgaard med Gods (med vedhængende Segl).
13. Skjøde af 30 Juni 1617 fra Fru Hilleborg Krausse til Breide Rantzau paa Gods i Ellinge, Søndersø, Vejlbjbytorp etc.
14. Thingsvidne af 1620 om en Vejsag.
15. Et tysk Gjælds brev af 1623 fra Dieterics Blusmer (synes ikke at vedkomme Søbysøgaard).
16. Kongeligt Mageskiftebrev af 24 Juni 1632 til Hans Lindenow paa 15 Gaarde i Dømmestrup.
17. Udfærdigelse af 10 Juni 1634 om en Sandemandsgang med Hensyn til Markeskjel imellem Dømmestrup og Fangel (med vedhængende Segl).
18. Skjøde af 14 Maj 1635 fra Henrich Rantzau til Schöneweide til hans Svoger Hans Lindenow paa nogle Gaarde i Vejle („Weylöff“) og Allested.
19. Skjøde af 1635 fra Christoffer Packs til Hans Lindenow paa en Gaard i Lyndelse Sogn, kaldet Lundby (med vedhængende Segl).

Blandt de mange Udfærdigelser paa Papir skal jeg kun nævne :

- a. Kongeligt Følgebrev af 23 April 1632 om, at de 15 Gaarde i Dømmestrup (Nr. 16) for Fremtiden skulle adlyde Hans Lindenow (egenhændigt underskrevet af Kong Christian den Fjerde).

- b. Skjøde af 24de Juni 1655 fra Kirstina Munck, Gräffinde til Sleszuig og Holsten etc. til Christian Urne angaaende en Gaard i Allested (egenhændigt underskrevet af Kirstine Munk).
- c. En af H. Bruun efter Marskalk Holstens Opfordring affattet (udateret) Notits om, hvad der i „Fynbo Landstings Pante-protokoller“ for Aar 1500 til 1664 findes angaaende Søby-søgaard. Der citeres Protokollerne Nr. 1 Side 101 (Aar 1652), 145, 205, 282 og 283 samt Nr. 2 Side 31, 43, 47, 67 og 73 (Aar 1664), men Efterretningerne ere uden synderlig Interesse for Gaardens Historie.
- d. En kortfattet Optegnelse uden Datering og Underskrift om Gaardens tidligere Ejere. Da den tilføjede Angivelse af Hovedgaardens og Bøndergodsets Hartkorn nøjagtigt stemmer overens med Angivelserne i Jordebogen for 1783, maa Optegnelsen hidrøre fra omtrent samme Tid. Der findes deri blandt Andet følgende Bemærkninger:

— — „Hans Lindenow til Hundslund, som har bygget Gaarden 1641 efter Inscriptionen paa en Sten i Møren over Døren paa Taarnet.“

— — „Hr. Major Axel Rosenkrantz som nuværende Ejer, i hvis Tid Borge-Gaarden meget er forbedret og efter nye Façon ombygget. Ladegaarden har og faaet betydelig Reparation og til deels ombygget. Ved Gaarden er ellers en smuk Hauge og Orangerie med tilhørende Glas- og Drivhuse.“

— — „Godsets Beboere ere i Alt: Gaardmænd 87, Huusmænd 54.“

I Arkivet findes derhos en Del Skattebøger og Jordebøger, Protokoller angaaende Udskiftningen, Kort over Gaardens Jorder af 1809, en Fæsteprotokol, der naar tilbage til Aar 1719, Skifteprotokoller for Bøndergodset med tilhørende Dokumenter etc.

Ahnetavler for Christian Christoffersen Urne og hans Hustru Anne Sophie Krabbe,

meddelte af Arkivsekretær Thiset med Hensyn til de i Søby Kirke i 1893 fundne Gravplader.

A. Christian Christoffersen Urne.

Knud Urne til Søgaard, † $^{14}/_2$ 1543, Inger Walkendorff, † $^{23}/_2$ 1555.	} Axel Urne til Søgaard, Rigs- kantsler, † $^5/_3$ 1577.	} Knud Urne til Aars- marke, f. $^{26}/_{10}$ 1564, † $^{2}/_2$ 1622.	} Christoffer Urne til Aarsmarke, Rigs- kantsler, f. $^{27}/_{10}$ 1593, † $^{27}/_9$ 1663.	} Christian Christoffersen Urne til Søbysøgaard, f. $^9/_3$ 1628, † $^{19}/_3$ 1669.
Hr. Knud Rud til Vedby, Rigsraad, † $^{27}/_3$ 1554, Dorte Bølle, † 1545.				
Sivert Grubbe til Lystrup, † 1559, Mette Ulfeld, † 1562.	} Eiler Grubbe til Lystrup, Rigs- kantsler, † $^{19}/_{11}$ 1585.	} Margrethe Grubbe.		
Bjørn Steensen Laxmand til Hofdal, Margrethe Gjedde.	} Else Laxmand, † $^{30}/_5$ 1575.			
Hans Johansen Lindenov til Fobislet, † $^{27}/_9$ 1568, Rigborg Tinhuus, † $^2/_6$ 1572.	} Hans Johansen Lindenov til Fobi- slet, † $^{23}/_6$ 1596.	} Hr. Hans Lindenov til Gavnø, Rigs- raad, f. $^{17}/_{10}$ 1573, † $^{28}/_8$ 1642.	} Sophie Lindenov, † $^{7}/_2$ 1652.	
Otte Rosenkrantz til Næsbyholm, † $^{27}/_9$ 1557, Ide Gøye.	} Margrethe Rosenkrantz, † $^{27}/_1$ 1635.			
Hr. Henrik Rantzau til Breitenborg, † $^1/_1$ 1599, Christine v. Halle.	} Breide Rantzau til Rantzausholm, Rigsraad, † $^{10}/_1$ 1618.	} Lisbeth Sophie Rant- zau, † $^{27}/_3$ 1652.		
Erik Rosenkrantz til Arreskov, † $^9/_11$ 1575, Helvig Hardenberg.	} Sophie Rosenkrantz, † 1594.			

B. Anne Sophie Krabbe.

Hr. Tyge Krabbe til Bustrup, Marsk, † $28/6$ 1541, Anne Rosenkrantz.	Mogens Krabbe til Vegholm, † $28/7$ 1564.	Tage Krabbe til Jord- bjerg, f. $9/2$ 1553, † $19/9$ 1612.
Jacob Geed til Rösjöholm, Bodil Tagesdatter Hollunger.	Karen Geed, † $22/9$ 1587.	Hr. Iver Krabbe til Jordbjerg, Rigs- raad. f. $22/3$ 1602, † $30/10$ 1666.
Iver Friis til Haraldskjær, † $3/8$ 1557, Sophie Glob.	Jørgen Friis til Krastrup, Rigs- raad, † 1616.	Sophie Friis, † $19/8$ 1611.
Palle Juel til Pallisbjerg, † 1585, Anne Lykke.	Anne Juel, † $19/12$ 1576.	
Peder Marsvin til Hollufgaard, † $21/10$ 1528, Helle Tagesdatter Hollunger, † $27/3$ 1556.	Jørgen Marsvin til Dybæk, Rigs- raad, † 1581.	Otte Marsvin til Dy- bæk, f. $20/10$ 1573, † $31/3$ 1647
Otte Gyldenstjern til Iversnæs, † $25/6$ 1551, Helvig Gøye, † $3/4$ 1597.	Karen Gyldenstjern, † 1589.	Karen Marsvin, † $16/9$ 1680.
Jens Brahe til Vidskøfle, † 1560, Anne Bille, † $11/8$ 1566.	Peder Brahe til Krogholm, † $28/6$ 1610.	Mette Brahe, † $15/4$ 1641.
Albrecht Gøye til Krænkerup, † $21/6$ 1558, Anne Rosenkrantz, † $27/11$ 1589.	Margrethe Gøye, † $1/4$ 1594.	

Anne Sophie Krabbe,
 f. $3/6$ 1636, † $21/12$ 1700.